

ارزیابی تنوع گونه‌ای پرنندگان آبی و کنار آبی در تالاب‌های پلدختر

مهدی مهدی نسب

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی
دانشگاه سیستان و بلوچستان
mehdi_4531@yahoo.com

چکیده

حفاظت از تالاب‌ها و حیات موجود در آن‌ها مستلزم شناخت تنوع زیستی این اکوسیستم‌ها است. پرنندگان آبی و کنار آبی که وابستگی اکولوژیکی به تالاب‌ها دارند به عنوان شاخص‌های زیست محیطی به کار برده می‌شوند. در این پژوهش جهت بررسی تنوع گونه‌ای پرنندگان تالابی پلدختر از نتایج سرشماری به مدت ۱۳ سال (۱۴۰۰-۱۳۸۸) استفاده گردید. در تالاب‌های پلدختر ۹ راسته

از ۲۲ راسته، ۱۴ تیره از ۷۸ تیره و ۵۶ گونه از ۵۴۵ گونه شناسایی شده در ایران، سرشماری و ثبت گردیدند که به ترتیب ۴۰/۹۰ درصد از راسته، ۱۷/۹۴ درصد از خانواده و حدود ۱۰/۲۷ درصد از گونه‌های پرندگان ایران در تالاب‌های پلدختر زیست نموده‌اند. در تالاب‌های پلدختر

گونه‌های اردک سرخایی (VU) و اردک بلوطی که در رده نزدیک به تهدید (NT) قرار دارند مشاهده و ثبت گردیدند. در مجموع می‌توان دلیل برخورداری از تنوع بالای گونه‌ای پرندگان تالابی پلدختر را تنوع زیستگاهی، عمق متنوع آب و وجود مواد غذایی غنی، دانست.

کلمات کلیدی: تالاب، پرندگان تالابی، شهرستان پلدختر.

مقدمه

پایداری و بالندگی هر سیستمی به بقا و پایداری اجزاء تشکیل دهنده آن بستگی دارد. طبیعت و نظام خلقت برای رشد و بالندگی و حفاظت خود ناچار به تنوع روی آورده است. به طوری که میلیون‌ها ذخیره ژنی و هزاران گونه گیاهی و جانوری در اکوسیستم‌های خشکی و دریایی کره زمین به حیات خود ادامه می‌دهند. تالاب‌ها اکوسیستم‌هایی هستند که در طبیعت از اهمیت بیشتری برخوردارند و جزو بی‌نظیرترین اکوسیستم‌های طبیعی به حساب می‌آیند. حفاظت از تالاب‌ها و حیات موجود در آن‌ها مستلزم شناخت تنوع زیستی این اکوسیستم‌ها و تغییرات تنوع در طول زمان است (مهیدی نسب و همکار، ۱۳۹۷). پرندگان آبی و کنارآبی که وابستگی اکولوژیکی به تالاب‌ها دارند به عنوان شاخص‌های زیست‌محیطی به کار برده می‌شوند. هر چند میزان وابستگی پرندگان به تالاب کمی مشکل است ولی می‌توان بر مبنای رژیم غذایی، متابولیسم، انرژی مورد نیاز گونه که بر اساس ترتیب ساختمانی خاص موجود در یک تالاب بدست می‌آید را تعیین کرد. کشور ایران با ۲۵۰ تالاب مهم و در برگیرنده جمعیت پرندگان زمستان گذران به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود از اهمیت ویژه‌ای در آسیای جنوب غربی برخوردار است (Evans, 1994). اکوسیستم تالاب‌ها بیش از ۵۰ درصد زیستگاه‌های مهم پرندگان را در ایران به خود اختصاص می‌دهند و در مقایسه با اکوسیستم‌های خشکی از تنوع

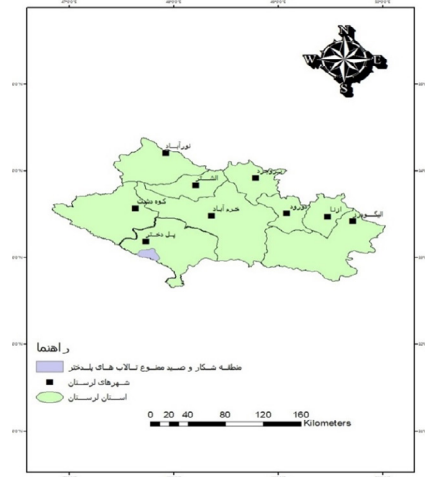
زیستی بیشتری برخوردارند (یزدان داد، ۱۳۹۰). پرندگان آبی و کنار آبی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مطلوبیت زیستگاه‌های تالابی به شمار می‌روند (Baldi و همکار، ۱۹۹۹). طبیعی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنار آبی زمستان گذران تالاب بامدژ استان خوزستان پرداختند. عاشوری و وارسته مرادی (۱۳۹۳) به بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی و کنار آبی مهاجر زمستان گذران در تالاب بین‌المللی انزلی بر اساس شاخص‌های زیستی مبادرت نمودند. قاسمی و قاسمی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی درصد فراوانی و تنوع زیستی پرندگان زمستان گذران در مناطق تالابی شرق استان هرمزگان اقدام کردند. هدف از انجام این پژوهش: موقعیت جغرافیایی تالاب‌های شهرستان پلدختر موجب گردیده که مسیر کریدور مهاجرت پرندگان زمستان گذران از این تالاب‌ها عبور کند، بنابراین بررسی نوسانات جمعیتی پرندگان تالابی، تعیین شاخص‌های تنوع زیستی و تغییرات زیستی آن‌ها، نقش مهمی را در تعیین سلامت و کیفیت اکوسیستم‌های تالابی این شهرستان در طول دوران مختلف زمانی بازی می‌نماید.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

مساحت منطقه صید و شکار ممنوع تالاب‌های شهرستان پلدختر ۱۸۱۴۴ هکتار و با محیط ۷۶ کیلومتر می‌باشد. این تالاب‌های یازده گانه در جنوب شهر پلدختر با مختصات جغرافیایی

۳۲ درجه ۵۹ دقیقه و ۵۷ ثانیه الی ۳۳ درجه ۷ دقیقه و ۳۲ ثانیه عرض شمالی و طول شرقی ۴۷ درجه ۳۴ دقیقه و ۹ ثانیه تا ۴۷ درجه ۴۸ دقیقه و ۳۸ ثانیه طول شرقی و در اراضی با شیب کمتر از ۱۲ درصد قرار گرفته‌اند (مهدی نسب، ۱۳۹۸).

شکل ۱ منطقه شکار و صید ممنوع تالاب‌های پلدختر

از نظر مساحت تالاب گری بلمک با ۳۷/۸ هکتار و تالاب گری سیاه با ۱/۳ هکتار

بزرگترین و کوچکترین تالاب و از نظر حداکثر عمق آب تالاب تکانه با ۱۰ متر و از لحاظ حداقل عمق آب تالاب گوری سیاه با ۵ سانتی‌متر بیشترین و کمترین عمق آب را دارا هستند. بر اساس مساحت پهنه پوشش گیاهی آبدوست تالاب گری بلمک با ۸ هکتار بیشترین مساحت ولی از لحاظ تراکم پوشش گیاهی نسبت به مساحت تالاب، گوری جمجمه با ۵۷/۹ درصد مساحت تالاب بیشترین تراکم را دارا است (جدول ۱).

روش تحقیق

با توجه به اهمیت پرندگان در عرصه تالابی در کشور ایران، سرشماری پرندگان آبی از سال ۱۳۴۵ آغاز شده و تاکنون همه ساله در زمستان پرندگان آبی تالاب‌ها با هماهنگی Wetland International (W.I) شمارش می‌شود (بهرروزی راد و حسن زاده کیایی، ۱۳۸۷). هدف از سرشماری پرندگان آبی و کنار آبی در جهان، شناسایی تالاب‌هایی است که اهمیت جهانی دارند و زیستگاه مهمی برای پرندگان به شمار می‌روند (Nick, ۲۰۰۳). در این پژوهش جهت بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان تالابی پلدختر از نتایج سرشماری به مدت ۱۳ سال (۱۴۰۰-۱۳۸۸) استفاده گردید.

جدول ۱ مشخصات فیزیکی تالاب‌های شهرستان پلدختر

ملاحظات	عمق آب به متر		مساحت پهنه پوشش گیاهی آبدوست به هکتار	مساحت پهنه آبی به هکتار	مساحت پهنه تالاب به هکتار	تالاب
	حداقل	حداکثر				
	۴	۶	۳/۶	۳/۳	۶/۹	لفانه ۱
	۲	۴	۳/۲	۰/۸	۴	لفانه ۲
	۴	۱۰	۲	۵	۷	تکانه
فصلی	۰/۱۳	۱	۸	۲۹/۸	۳۷/۸	گوری بلمک
	۲	۴	۰/۹	۳/۶	۴/۵	آب ناف ۱
	۲/۵	۷	۰/۰۳	۴/۹۷	۵	آب ناف ۲
	۲	۳	۰/۶	۱۱/۱	۱۱/۷	گری کبود
	۲	۸	۵/۱	۳/۷	۸/۸	گری جمجمه
	۰/۰۵	۲/۵	۱/۳	۰	۱/۳	گری سیاه
فصلی	۰/۱	۱/۵	۲/۷	۰	۲/۷	گری زردآبه
فصلی	۰/۱۵	۲	۳/۵	۰	۳/۵	گری پیکه

جدول ۲ نام علمی و زیستگاه و وضعیت حفاظتی بر اساس IUCN پرندگان تالابهای پلدختر

نام پرنده	نام علمی	کنار آبی	آبی	وضعیت حفاظتی بر اساس IUCN
کشیم کوچک	<i>Tachybaptus ruficollis</i>		*	LC
کشیم بزرگ	<i>Podiceps cristatus</i>		*	LC
پلیکان سفید	<i>Pelecanus onocrotalus</i>		*	LC
با کلان کوچک	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>		*	LC
باکلان بزرگ	<i>Phalacrocorax carbo</i>		*	LC
حواصیل خاکستری	<i>Ardea cinerea</i>	*		LC
اگرت بزرگ	<i>Egretta alba</i>	*		LC
اگرت کوچک	<i>Egretta garzetta</i>	*		LC
گاو چرانک	<i>Bubulcus ibis</i>	*		LC
حواصیل شب	<i>Nycticorax nycticorax</i>	*		LC
بوتیمار کوچک	<i>Ixobrychus minutus</i>	*		LC
بوتیمار بزرگ	<i>Botaurus stellaris</i>	*		LC
غاز خاکستری	<i>Anser anser</i>		*	LC
تنجه	<i>Tadorna tadorna</i>		*	LC
گیلار	<i>Anas penelope</i>		*	LC
اردک ارده ای	<i>Anas strepera</i>		*	LC
خوتکا	<i>Anas crecca</i>		*	LC
اردک سر سبز	<i>Anas platyrhynchos</i>		*	LC
اردک نوک پهن	<i>Anas Clypeata</i>		*	LC
اردک سر حنایی	<i>Aythya ferina</i>		*	VU
اردک تاجدار	<i>Netta rufina</i>		*	LC
اردک بلوطی	<i>Aythya nyroca</i>		*	NT
اردک سیاه کاکل	<i>Aythya fuligula</i>		*	LC
چار خو(چنگر نوک سرخ)	<i>Gallinula chloropus</i>		*	LC
چنگر اوراسیایی	<i>Fulica atra</i>		*	LC
آچلیک پا سرخ	<i>Tringa totanus</i>	*		LC
آچلیک شکل	<i>Philomachus pugnax</i>	*		LC
پاشلک معمولی	<i>Gallinago gallinago</i>	*		LC
فیلولش	<i>Anas acuta</i>		*	LC
آچلیک پا سبز	<i>Tringa nebularia</i>	*		LC
آچلیک تالابی	<i>Tringa Stagnatilis</i>	*		LC
آقوت	<i>Tadorna ferruginea</i>	*		LC
چوب پا	<i>Himantopus himantopus</i>	*		LC
سلیم طوقی کوچک	<i>Charadrius dubius</i>	*		LC

LC		*	<i>Recurvirostra avosetta</i>	آووست(نوک خنجری)
LC		*	<i>Tringa ochropus</i>	آچلیک تک زی
LC		*	<i>Actitis hypoleucos</i>	آچلیک آواز خوان
LC		*	<i>Vanellus vanellus</i>	خروس کولی
LC		*	<i>Vanellus spinosus</i>	خروس کولی سینه سیاه
LC	*		<i>Larus ridibundus</i>	کاکایی سر سیاه
LC		*	<i>Ardea purpurea</i>	حواصیل ارغوانی
LC		*	<i>Ciconia ciconia</i>	لک لک سفید
LC		*	<i>Vanellus indicus</i>	دیدومک
LC	*		<i>Podiceps nigricollis</i>	کشیم گردن سیاه
LC		*	<i>Charadrius hiaticula</i>	سلیم طوقی
LC		*	<i>Circus aeruginosus</i>	سنقر تالابی
LC		*	<i>Turdoides Caudatus</i>	لیکوی معمولی
LC		*	<i>Emberiz Ascheniclus</i>	زرد پره تالابی
LC		*	<i>Rallus aquaticus</i>	یلوه آبی
LC	*		<i>Alcedo atthis</i>	ماهی خورک کوچک
LC	*		<i>Ceryle rudis</i>	ماهی خورک ابلق
LC		*	<i>Motacilla alba</i>	دم جنبانک ابلق
LC		*	<i>Anthud spinoletta</i>	پیپت تالابی
LC	*		<i>Calidris minuta</i>	تلیله کوچک
LC		*	<i>Ardeola ralloides</i>	حواصیل زرد
LC	*		<i>Anas querquedula</i>	خوتکا ابرو سفید

نتیجه گیری

پرندهگان تالابی گونه‌های شاخص زیستی حائز اهمیتی هستند که معمولاً به دلیل برخورداری از شرایط خاص از جمله سهولت در شناسایی و مطالعات زیستی جهت بررسی و مشخص نمودن کیفیت و سلامت اکوسیستم‌های تالابی در دوره‌های مختلف زمانی کاربرد وسیع و گسترده‌ای دارند. در نتیجه بررسی نوسانات جمعیتی پرندهگان تالابی، تغییرات تنوع زیستی و موفقیت تولید مثلی پرندهگان تالابی نقش مهمی را در تعیین سلامت و کیفیت اکوسیستم‌های تالابی در نواحی مختلف جغرافیایی و در طول دوران مختلف زمانی بازی می‌نماید. از سوی دیگر مدیریت اکوسیستم‌های تالابی نیازمند دسترسی به اطلاعات اجزای اکوسیستم است. بی‌شک پرندهگان آبی و کنار آبی یکی از اجزای کلیدی ناپذیر از اکوسیستم تالابی بوده و در مدیریت اکوسیستم تالابی نقش بسیار زیادی را ایفا می‌نماید. بر اساس تقسیم‌بندی کنوانسیون رامسر، تالاب‌های ۱۱ گانه پلدختر در دسته

۵۶ گونه پرنده آبی و کنار آبی متعلق به ۹ راسته و ۱۴ تیره در تالاب‌های پلدختر زیست نموده‌اند که بر این اساس بیشترین تعداد گونه پرنده متعلق به راسته سلیم شکلان با ۱۵ گونه و راسته غاز شکلان با ۱۳ گونه و راسته لک لک شکلان با ۱۲ گونه پرنده می‌باشد. راسته عقاب شکلان تنها ۱ گونه پرنده تالابی دارند.

جدول ۳ راسته پرندهگان تالاب‌های پلدختر

راسته	تعداد تیره	تعداد گونه
کشیم شکلان	۱	۳
پلیکان شکلان	۲	۳
لک لک شکلان	۱	۱۲
غاز شکلان	۱	۱۳
گنجشک شکلان	۳	۴
سبز قبا شکلان	۱	۲
عقاب شکلان	۱	۱
درنا شکلان	۱	۳
سلیم شکلان	۳	۱۶

تالاب‌های داخلی خشکی و زیر رده‌های مانداب‌ها و حوضچه‌های آب شیرین دائمی (Tp) مانداب‌ها و حوضچه‌های شور، لب شور و قلیایی فصلی و ادواری (Ss) مانداب‌ها و حوضچه‌های آب شیرین فصلی و ادواری (Ts) قرار دارند (نگارش و همکاران، ۱۳۹۲). در مجموع تالاب‌های پلدختر به سبب تنوع زیستگاهی، عمق متنوع آب و وجود مواد غذایی غنی در تالاب‌ها از تنوع بالای گونه‌ای پرندگان برخوردار می‌باشند. تالاب‌های پلدختر برای پرندگان کنارآبزی مطلوبیت بیشتری دارد، به نحوی که ۳۱ گونه پرنده کنار آبزی

و ۲۵ گونه نیز آبی‌زی بودند. وابستگی معنی‌داری بین تراکم پرندگان تالاب‌های پلدختر و فصول سال وجود دارد، این وضعیت ناشی از الگوی مهاجرتی پرندگان آبی‌زی در ایران و نشانگر جذب بیشتر پرندگان در فصل زمستان به دلیل آب‌وهوای مساعد تالاب‌ها است. تالاب‌های پلدختر به‌عنوان زیستگاه زمستانه کمتر از ۵ هزار عدد پرنده می‌باشند که محل تغذیه و استراحت را برای آن‌ها فراهم می‌آورند. لذا تالاب‌های پلدختر در سطح منطقه‌ای به‌عنوان زیستگاه پرندگان حائز اهمیت می‌باشند.

منابع

گذران تالاب‌های پلدختر، فصلنامه محیط زیست جانوری، سال ۱۱، شماره ۲، تابستان، صفحات ۱۱۴ تا ۱۰۵.

۷. نگارش، حسین؛ پروانه، بهروز؛ و مهدی نسب، مهدی (۱۳۹۲) امکان‌سنجی توسعه گردشگری تالاب‌های پلدختر بر اساس مدل تحلیلی SWOT. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)، سال ۸، شماره ۲۲، صفحات ۱ تا ۱۳.

۸. یزدان داد، حسین (۱۳۹۰) بررسی تغییرات تنوع و فراوانی پرندگان در اکوسیستم‌های آبی استان خراسان رضوی. فصلنامه محیط زیست جانوری، سال ۲، شماره ۱، صفحات ۴۵ تا ۵۸.

9. Baldi, A. and Kisbenedek, T. (1999) Species-specific distribution of reed-nesting passerine across reed-bed edges: Effects of spatial scale and edge type. *Acta Zoologica Academia Scientiarum Hungarica*, 45(2):97-114.

10. Evans, M. I. (1994) important bird areas in the middle east. *Birdlife international inc.*

11. Nick, R. (2003) *Planting wetlands and dam, a practical guide to wetland design construction and propagation*. 4th Edition, Published by Landlinks Press, Collinwood, Australia. 22 p.

۱. بهروزی راد، بهروز؛ و حسن زاده کیایی، بهرام (۱۳۸۷). شناسایی و مقایسه فصلی تنوع و تراکم پرندگان آبی‌زی تالاب‌های بین‌المللی کلاهی و تیاب در تنگه هرمز. *مجله علوم محیطی*، سال ۵، شماره ۳، صفحات ۱۱۳ تا ۱۲۶.

۲. طیبی، امید؛ ابراهیمی، نجمه؛ و بهمنی، ناصر (۱۳۹۳) بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی‌زی و کنار آب‌چر زمستان گذران تالاب بامدژ استان خوزستان. فصلنامه اکوبیولوژیکی تالاب، سال ۶، شماره ۱۹، صفحات ۳۱ تا ۴۶.

۳. عاشوری، عباس، و وارسته مرادی، حسین (۱۳۹۳) بررسی تنوع گونه‌ای پرندگان آبی‌زی و کنار آبی‌زی مهاجر زمستان گذران در تالاب بین‌المللی انزلی. فصلنامه اکوبیولوژیکی تالاب، سال ۶، شماره ۲۰، صفحات ۵۵ تا ۶۶.

۴. قاسمی، میثم؛ و قاسمی، صابر (۱۳۹۶) بررسی درصد فراوانی و تنوع زیستی پرندگان زمستان گذران در مناطق تالابی شرق استان هرمزگان. فصلنامه محیط زیست جانوری، سال نهم، شماره سه، صفحات ۱۰۳ تا ۱۱۶.

۵. مهدی نسب، مهدی و میرزایی، رضا (۱۳۹۷) تالاب‌ها با تاکید بر ارزش‌های زیست محیطی و ژئوتوریستی تالاب‌های ۱۱ گانه پلدختر، انتشارات نارین رسانه، کرج.

۶. مهدی نسب، مهدی (۱۳۹۸) بررسی تنوع زیستی پرندگان آبی‌زی و کنار آبی‌زی زمستان